

SOCIÁLNĚ POLITICKÉ A HISTORICKÉ OTÁZKY
VOJENSTVÍ A ARMÁDY

HISTORIE a VOJENSTVÍ

1983-2 E 1216

Rev. 89

KNIHOVNA K. J. ŠTĚPÁNKA PRAHA
1201
84

VYŘAZENO Z KJM

1983

VYDÁVÁ VOJENSKÝ HISTORICKÝ ÚSTAV
PRAHA

Jiří Bílek

Vznik, výstavba a úloha Lidových milicí v letech 1948-1955

S historickým vítězstvím čs. pracujícího lidu nad reakcí v únoru 1948, jehož 35. výročí si letos připomínáme, je nerozlučně spjat i vznik Lidových milicí, ozbrojené složky Komunistické strany Československa, která má pevně vymezené místo v branném systému socialistického státu a v souladu se stanovami strany napomáhá svou činností k plnění úkolů vytyčených jejími orgány.

Lidové milice vznikly jako třídně nejvyhraněnější nástroj boje dělnické třídy a jejího revolučního předvoje, Komunistické strany Československa, za převzetí moci ve státě. Jejich vznik byl zákonitým vyjádřením nástupu dělnické třídy k moci a jejich nezadatelných práv na obranu socialistické revoluce před vnitřním i vnějším nepřitelem.

Předpoklady vzniku Lidových milicí

V procesu národní a demokratické revoluce, zahájené Slovenským národním povstáním, sehrály specifickou úlohu ozbrojené složky, vytvářené revolučními národními výbory, které dočasně přejímaly povinnosti a poslání bezpečnostních orgánů, pečovaly o ochranu majetku a osob, střežily závody a důležité objekty, podílely se na internování osob, likvidaci fašistického podzemí apod. Nesly různé názvy, jako národní milice, národní stráž, revoluční gardy apod.¹

Všechny tyto organizace byly revolučními mocenskými nástroji národní a demokratické revoluce. Většinu v nich tvořili příslušníci pracujícího lidu vedení komunisty, a proto se KSČ snažila zachovat a posílit většinu těchto složek, které měly sehrát nemalou úlohu v procesu přerůstání národní a demokratické revoluce v revoluci socialistickou. Na druhé straně vznikly některé ozbrojené složky živelně a vedoucí místa v nich postupně zaujali exponenti reakce nebo dobrodruzi, kteří chtěli využít situace.

V červnu 1945 byly všechny ozbrojené jednotky stojící mimo rámec

čs. armády a SNB rozpuštěny; na ochranu průmyslových závodů byly ponechány závodní milice (závodní stráž), legalizované vyhláškou ministerstva vnitra z června 1945, jejichž činnost se řídila Směrnicí o činnosti závodních stráží, vydanou 31. ledna 1946 Ústřední radou odborů.²

Další existence závodních milicí byla velkým vítězstvím KSČ, neboť byly vytvořeny výhradně z příslušníků dělnické třídy se silným zastoupením komunistů. Proto byly proti závodním milicím vedeny zuřivé útoky buržoazních stran, zejména v předvolební kampani v roce 1946.

Závodní milice byly vytvářeny na základě dobrovolnosti k ochraně a střežení závodů. Na žádost národních výborů a po souhlase příslušné odborové rady mohly být použity i ke střežení internovaných osob, zneškodnění nepřátelských živlů a k dalším naléhavým úkolům. V čele jednotek stáli volení velitelé při místních odborových radách, kteří si ve větších městech volili hlavního velitele.

Službu vykonávali příslušníci závodních milicí většinou mimo rámec svých pracovních povinností. Při výkonu služby nosili na rukávě červenou pásku s označením ZM a razítkem závodní rady; prokazovali se zvláštním průkazem.³

Myšlenka ozbrojení dělnické třídy k prosazení jejich základních požadavků, které se strana nikdy nevzdala, vystoupila do popředí ve druhé polovině roku 1947, kdy se pod vlivem mezinárodních i vnitřních podmínek značně zhoršila situace v Národní frontě a buržoazní strany začaly stupňovat své útoky proti plnění Košického vládního programu a dalšímu rozvíjení národní a demokratické revoluce.⁴

Na zasedání ÚV KSČ v listopadu 1947 upozornil K. Gottwald na snahy reakce ochromit činnost vlády a vyvolat krizi, která by mohla přerůst ve zvrát poměrů. Zdůraznil nezbytnost aktivizovat masy pracujících k rozhodnému boji proti všem pokusům o reakční puč.

Na sklonku roku 1947 a v prvních týdnech roku 1948 bylo již zcela zřejmé, že se vyplní slova K. Gottwalda — „do kouta zahnaná reakce je schopna jít na hazard, zvláště má-li příkaz zvenčí“.⁵ Proto ÚV KSČ na počátku února 1948 přijal opatření, na jehož základě stranické organizace v důležitých průmyslových závodech samy organizovaly strážní oddíly na ochranu a obranu proti možným sabotážím a snahám o narušování výroby.⁶ Šlo o nepříliš početné jednotky, navíc nevyzbrojené (pokud nepoužívaly zbraní závodních milicí). Důležité pro blízkou budoucnost však bylo to, že se komunistům podařilo ještě před rozhodujícím mocenským střetnutím vytvořit široké aktivity svých členů i bezpartijních, připravené k ochraně závodů před možnými pokusy reakce. Strážní oddíly se staly přímými předchůdci Lidových milicí; nelze je však s nimi ztotožňovat, protože plnily kvalitativně jinou funkci. Jejich poslání bylo omezeno pouze na vnitřní ochranu a obranu průmyslových

závodů, měly nízké početní stavy, nedostatek zbraní, zkušených velitelů apod.

Tvůrčím způsobem dokázala KSČ ve chvíli, kdy v Československu dozrály podmínky pro převzetí moci dělnickou třídou, využít revolučního nadšení pracujícího lidu a rozhodně ho vést ke konečnému vítězství, které se stalo počátkem nové éry v našich dějinách.

Vznik a úloha Lidových milicí v únoru 1948

Po vyvolání otevřené vládní krize demisí ministrů buržoazních stran 20. února 1948 se stala jednou z rozhodujících otázka, jak se ve vyjatých chvílích zachová armáda a Bezpečnost, dvě rozhodující mocenské ozbrojené složky státu. Situace v nich nebyla jednoznačná.

V armádě si reakce udržela poměrně silné pozice (nehledě na osobu prezidenta E. Beneše, který byl vrchním velitelem čs. branné moci), a proto kalkulovala s možností zneužít armádu — pomocí svých stoupců na vyšších i nejvyšších velitelských funkcích — proti zájmům lidu. Současně však v armádě pracovala řada komunistů, kteří byli rozhodnuti zneužít armádu za žádnou cenu nepřipustit. V tomto směru nacházela KSČ pochopení i u většiny vojáků základní služby.

KSČ se proto orientovala na vyřazení armády z přímého zasahování do únorových událostí, na její dočasnou neutralizaci. Rozhodujícím momentem bylo zejména vystoupení ministra národní obrany armádního generála L. Svobody na ustavující schůzi Ústředního akčního výboru Národní fronty 23. února, kde mimo jiné řekl: „Kdo porušuje jednotu národa, vzniklou v boji za svobodu, kdo vnáší do této jednoty nesoulad, kdo vnáší rozvrat do naší práce, nemyslí to s republikou dobře, je škůdcem národa a musí být odstraněn.“¹⁷

Byla to jasná slova, která dávala jednoznačně na srozuměnou, že každá akce, která by vtahovala armádu do politického zápasu proti zájmům lidu, by měla charakter pokusu o vojenský puč nebo vzpuru se všemi příslušnými následky.

Ani v Bezpečnosti nebyla situace jednoznačná. Komunisté měli hlavní slovo ve zpravodajských a státobezpečnostních složkách a v pohraničních útvech, reakční síly si udržely silný vliv v kriminální a pořádkové službě a ve finanční stráži. V únoru 1948 bylo ve službě téměř 19 000 bývalých příslušníků předmnichovské policie a četnictva, kteří většinou nebyli schopni ani ochotni chápat politiku KSČ, tím méně se pro ni angažovat.¹⁸

KSČ, která se orientovala na politické vyřešení krize, nemohla vyloučit ani možnost, že se buržoazní strany pokusí o ozbrojené vystoupení vlastními silami. Již koncem roku 1947 se začaly výrazně aktivizovat

branné komise buržoazních stran, zejména strany národně socialistické. Rozšiřovaly svou členskou základnu, vytvářely organizační jádro pro řízení a provádění bojových opatření, zajišťovaly kontakty s reakčními důstojníky a shromažďovaly zbraně. Byly připraveny i plány násilných akcí k ovládnutí nebo zničení důležitých objektů, množily se pokusy o sabotáže, narušování výroby, veřejného pořádku a klidu.¹⁹

Proto se KSČ v mocenském střetnutí opřela o část SNB a k zajištění politického a ústavního řešení krize vytvořila ozbrojenou mocenskou revoluční složku dělnické třídy — Lidové milice. Zatímco reakce se snažila budovat ozbrojené oddíly z izolovaných skupin a mnohdy i z kriminálních živlů, KSČ vytvářela svou ozbrojenou moc z nejširších vrstev pracujícího lidu a k prosazení jeho základních zájmů.

Již 20. února vydal ÚV KSČ výzvu, aby strážní oddíly na závodech byly přeměněny v zesílené pohotovostní oddíly, které budou připraveny nejen ke střežení a ochraně závodů, ale i k případnému vystoupení ve svém nejbližším okolí k zajištění veřejného klidu, pořádku a bezpečnosti. Pohotovostní oddíly, jejichž ustavení spolu s vytvářením akčních výborů Národní fronty projednaly v nočních hodinách 20. února aktivity komunistů v závodech a okresech, byly budovány z aktivistů stranických organizací včetně žen a jejich činnost řídily přímo výbory závodních organizací KSČ.

Jeden z přímých účastníků únorových událostí, kotlář z ČKD v Praze V. Perníček, který stál v čele delegace milicionářů na IX. sjezdu, na 20. únor vzpomíná: „Úkol zněl: zabezpečit důležité objekty závodu. Bylo nebezpečí diverzí a sabotáží, k nimž se reakce v závodě připravovala. Zorganizovali jsme strážní skupiny ze spolehlivých soudruhů, které spolu se závodními strážemi zaručovaly bezpečnost podniku. Tím vlastně přešel závod do stavu pohotovosti. Převzali jsme také telefonní centrálu podniku, abychom měli kontrolu všech hovorů.“²⁰

Vzhledem k vývoji situace přijal ÚV KSČ následujícího dne rozhodnutí o přeměně zesílených strážních oddílů, které se většinou teprve vytvářely, v jednotky Lidových milicí — novou revoluční mocenskou složku dělnické třídy. Šlo o opatření vyplývající z objektivních požadavků — milice vznikly jako prostředek boje strany a dělnické třídy proti reakci. Staly se záštitou dělnické třídy proti možnému kontrarevolučnímu vystoupení, specifickým prostředkem tlaku lidových mas na dovršení národní a demokratické revoluce a zahájení socialistických přeměn v Československu.

Od 21. února 1948, který je možno považovat za datum vzniku Lidových milicí, byly jednotky vytvářeny ve většině průmyslových závodů na základě výrobního principu, tj. dělníci jedné dílny, cechu či pracoviště

tvěřili vždy samostatnou jednotku. Zejména na Slovensku došlo k posílení Lidových milicí zkušenými partyzánskými veliteli.

V zájmu jednoty a akceschopnosti dělnické třídy umožnily stranické organizace v únorových dnech, aby do milicí vstupovali i bezpartijní a příslušníci jiných politických stran, kteří skýtali záruky obětavého boje za vítězství dělnické třídy. Výběr a přijímání byly prováděny individuálně. Staly se důkazem schopnosti KSČ získávat pro svou politiku a cíle široké vrstvy pracujících i její velké důvěry ve vyspělost a moudrost naší dělnické třídy.¹¹

Vzhledem k tomu, že situace v hlavním městě ovlivňovala rozhodujícím způsobem dění v celé republice, byla hlavní pozornost věnována výstavbě jednotek milicí v Praze. Zde byl také 22. února vytvořen hlavní štáb Lidových milicí, který rozpracoval úkoly stranických orgánů do konkrétních rozkazů pro jednotky milicí, jež vedle ochrany závodů měly ve spolupráci s příslušníky SNB zabezpečovat také veřejný pořádek a bezpečnost.

Organizace jednotek Lidových milicí v Praze, která se stala vzorem pro vytváření milicí i v dalších městech, byla na zasedání hlavního štábu stanovena v noci z 22. na 23. února. Základní organizační jednotkou se stala rota složená z několika čet. Roty byly uskupeny do sedmi oblastí, řízených oblastními štáby Lidových milicí, při nichž pracovaly velitelské sbory složené z velitelů jednotlivých rot. Současně bylo rozhodnuto také o vyzbrojení jednotek, které měly zatím k dispozici jen malý počet pistolí závodních stráží.¹² Tento úkol byl svěřen ministru vnitra V. Nuskovi. Ještě téhož dne se vyplnila slova A. Zápotockého, tehdejšího předsedy Ústřední rady odborů, pronesená na sjezdu závodních rad 22. února: „Naši příslušníci pracují na všech zbrojních závodech. Dnes není pro nás ozbrojení dělníků žádným problémem. Vyrábíme zbraně, a proto je máme také v rukou.“¹³

Zvláštní kolona 33 nákladních automobilů, doprovázená oddílem SNB, přivezla v ranních hodinách 23. února do Prahy z brněnské Zbrojovky 10 tisíc pušek a 2 tisíce samopalů, které byly uloženy až do 25. února v budově zemského velitelství SNB v Bubenči spolu s náboji přivezenými z Vlašimi.¹⁴

Odpoledne 23. února byly jednotky Lidových milicí v Praze organizačně a kádrově dobudovány a začala fungovat jejich pořádková, zpravodajská a spojovací služba. Milicionáři se podíleli na ochraně závodů, posílili hlídkovou službu SNB, střežili důležité komunikace a objekty. Aktivně se zapojili také do organizace a zabezpečení důstojného průběhu jednohodinové generální stávky, kterou na 24. únor vyhlásil sjezd závodních rad na podporu požadavku přijetí demise reakčních ministrů.

Na nočním zasedání z 24. na 25. únor rozhodlo předsednictvo ÚV KSČ o vyzbrojení jednotek milicí. Šlo o další nutné opatření k zajištění hlavního taktického cíle strany — pokojného vývoje revolučních událostí s vyloučením ozbrojených provokací reakce.

Ještě v průběhu noci připravil hlavní štáb Lidových milicí plány na vyzbrojení jednotek a opatření pro případ jejich možného nasazení. Předsednictva obvodních výborů KSČ v Praze projednala stav připravenosti milicí a vydala odpovědným funkcionářům potřebné pokyny. V dopoledních hodinách 25. února byly jednotky Lidových milicí v Praze vyzbrojeny. Přes 6000 příslušníků obdrželo téměř 6000 pušek a každý po 10 nábojích. Byla učiněna opatření, aby nemohlo dojít k svévolnému použití zbraní.¹⁵

25. února politická krize vyvrcholila. V odpoledních hodinách se konala na Václavském náměstí v Praze mohutná lidová manifestace na podporu požadavku přijetí demise reakčních ministrů, jíž se zúčastnilo přes 200 000 lidí. Spolu s nimi manifestovaly své odhodlání i tisíce příslušníků Lidových milicí, kteří s puškami na ramenou přišli demonstrovat sílu a rozhodnutí pracujícího lidu prosadit své oprávněné požadavky.

Přibližně ve stejné době uskutečnili milicionáři ze 7. oblasti v podstatě jedinou vážnější akci — asi 400 z nich se podílelo spolu s Bezpečností na rozeznání demonstrace 3000 reakčních studentů mířících na Pražský hrad. Cílem studentské provokace bylo vyvolat zmatek, který by mohl přerůst v otevřeně střetnutí.

Přijetím demise reakčních ministrů a vytvořením nové vlády K. Gottwalda 25. února byly politická krize a rozhodující střetnutí v boji o moc v Československu prakticky vyřešeny. Ještě téhož dne večer se konal slavnostní pochod jednotek Lidových milicí z Václavského na Staroměstské náměstí. Spolu s milicionáři pochodovalo jásající Prahou i několik rot pohotovostních pohraničních oddílů SNB. Na Staroměstském náměstí byl přečten rozkaz hlavního štábu Lidových milicí, ve kterém strana děkovala milicionářům za pohotovost a vzorné plnění všech úkolů při zajišťování klidu a pořádku. Rozkaz vyzval příslušníky milicí, aby neochabovali v revoluční bdělosti a spolu s příslušníky SNB rozhodně a nekompromisně zasáhli proti každému pokusu poražené reakce.

V únorových dnech byly jednotky Lidových milicí ustaveny také v Brně, Ostravě, Plzni, Hradci Králové, Kladně, Kolíně i v dalších městech. Na Slovensku bylo ve značné míře využito bývalých partyzánů, účastníků protifašistického odboje, kteří měli bohaté bojové zkušenosti. V pohotovosti bylo téměř 4000 partyzánů a v případě potřeby byli připraveni další.¹⁶ Jako první na Slovensku byla 21. února založena jednotka milicí v Košicích; měla 70—80 členů. V dalších dnech byly vytvořeny jednotky milicí v Bratislavě, Komárně, Nových Zámcích, Lučenci a jinde.¹⁷

Na organizování a vyzbrojování Lidových milicí se aktivně podíleli i někteří příslušníci armády-komunisté. Například v Bratislavě byl velitelem milicí člen oblastního vedení stranické práce špkt. V. Šalgovič. V Hradci Králové dal velitel posádky tvořícím se jednotkám milicí k dispozici zbraně ze skladů hradecké posádky. Z armádních zásob byly vyzbrojeny jednotky i v některých dalších městech.¹⁸

Jednotky Lidových milicí byly v únorových dnech vytvořeny také v některých zařízeních čs. armády, kde byl zaměstnán vyšší počet občanských pracovníků. Vznikly z jejich iniciativy a většinou za podpory velitelů a osvětových důstojníků. Byly to jednotky ve Vojenském technickém ústavu v Praze (v počtu 38 lidí), v hlavním automobilním skladu v Přelouči (v síle roty) a v Našem vojsku v Praze (43 lidí). Jejich úkolem byla ochrana materiálních hodnot a vojenských objektů před útoky reakce.¹⁹

26. února přijalo předsednictvo ÚV KSČ usnesení o zakládání jednotek Lidových milicí na celém území republiky podle vzoru pražských komunistů. 28. února se konala slavnostní přehlídka milicí v Praze. Lidové milice zde byly poprvé zformovány do větších jednotek — 14 praporů — a spolu s nimi pochodovaly pražskými ulicemi i pohotovostní oddíly SNB. K jednotkám nastoupeným na Staroměstském náměstí promluvili K. Gottwald, A. Zápotocký a V. Nosek. Vysoce ocenili úlohu milicí v únorových dnech a vyzvali je k další obětavé práci při výstavbě a obraně socialistické vlasti.

Ve stejné době pochodovaly jednotky milicí také po ulicích Brna, Ostravy, Bratislavy, Plzně, Hradce Králové a dalších měst, aby manifestovaly svou jednotu s pracujícím lidem a pevně odhodlání uhájit revoluční vymoženosti únorového vítězství.

Lidové milice splnily v únoru 1948 historický úkol, který nebyla v té době schopna splnit žádná jiná ozbrojená složka. Vznikly především z vnitřních příčin, jako prostředek boje KSČ a dělnické třídy proti vnitřní reakci, jako třídně vyhraněný nástroj diktatury proletariátu k uhájení práv a k zajištění politické moci dělnické třídy a ostatních pracujících. Jejich vznik byl logickým opatřením k řešení revoluční situace.

Spolu s SNB sehrály Lidové milice v únorových dnech nemalou úlohu. Rozhodujícím faktorem vývoje událostí však byla dělnická třída a její komunistická strana, pevná vůle většiny našeho lidu jít dál po cestě zásadních revolučních přeměn společnosti. Vystoupení Lidových milicí a SNB bylo proto jen významnou součástí mohutného revolučního proudu, v jehož čele stála KSČ. Zřízením Lidových milicí prokázala strana svou vysokou teoretickou i praktickou připravenost na řešení rozhodujícího mocenského střetnutí, svou akceschopnost a semknutost.

Výstavba a činnost Lidových milicí a jejich spolupráce s ČSLA v letech 1948—1955

První programovou směrnicí pro výstavbu a činnost Lidových milicí po únoru 1948 se stalo vystoupení K. Gottwalda na zmíněné přehlídce milicí a SNB na Staroměstském náměstí 28. února 1948.²⁰ Pro milice vyplýval dvojjediný úkol — budovat socialistický společenský řád a současně stát na stráž k jeho ochraně a obraně. V poúnorovém období to znamenalo v prvé řadě bděle střežit budovatelské úsilí našeho lidu a chránit jej proti sabotážím a dalším útokům domácí i zahraniční reakce, účastnit se očisty veřejného a politického života a energicky se podílet na boji proti spekulaci a šmelině. Všechny tyto úkoly měly milice plnit v úzké spolupráci s SNB.

Orientace na úzkou součinnost Lidových milicí a Bezpečnosti vedla k tomu, že v březnu 1948 bylo velení milicí převedeno z ÚV KSČ na ministerstvo vnitra, kde bylo vytvořeno zvláštní oddělení (později odbor BP-9) pro řízení jejich výstavby, výcviku a činnosti.

Toto opatření vycházelo z dobového pohledu na Lidové milice jako na pomocný orgán SNB a bylo součástí řady opatření, jimiž strana po Únoru posilovala úlohu Bezpečnosti v závislosti na zostřování třídního boje se zbytky poražené reakce.²¹ Podřízení milicí ministerstvu vnitra vyplývalo také z toho, že KSČ v roce 1948 ještě neměla dostatečně vybudovaný aparát, který by mohl nejen politicky, ale zejména odborně zabezpečit výstavbu a výcvik milicí a koordinovat jejich činnost s prací SNB. Dočasné podřízení Lidových milicí ministerstvu vnitra vytvořilo příznivé podmínky pro jejich úzkou spolupráci s Bezpečností a pozitivně se odrazilo ve zvyšování odborné a politické připravenosti velitelského sboru a jeho schopnostech řešit potřebné úkoly a vést odbornou práci na vysoké úrovni.

6. května 1948 vydalo ministerstvo vnitra směrnici o organizování osadních (místních) jednotek Lidových milicí, které měly být vytvářeny především v pohraničních oblastech Čech. Odpovědnost za jejich materiální zabezpečení a připravenost měla místní a vyšší velitelství SNB.²²

18. června 1948 byla vydána obdobná směrnice pro závodní jednotky Lidových milicí, budované jako pomocné orgány SNB k ochraně a obraně závodů a jejich blízkého okolí. Organizace jednotek milice vycházela z armádního systému. Nejnížší organickou jednotkou bylo družstvo složené z velitele a 9 členů, dalšími stupni byly četa (velitel, zástupce velitele, 3 družstva, ostřelovač, zdravotník) a rota (velitel, zástupce velitele, 3—4 čety). V každém závodě byl velitel Lidových milicí a jeho zástupce, na stupni okres okresní velitel Lidových milicí a jeho zástup-

ce, na stupni kraj (oblast) krajský (oblastní) velitel a zástupce. Pro koordinaci činnosti milice byly vytvořeny krajské a okresní miliční čtyřky (též krajské a okresní kádrové čtyřky), složené z politického tajemníka strany, bezpečnostního referenta lidosprávy, velitele SNB a velitele Lidových milicí, které dbaly zejména na to, aby bylo zabráněno neoprávněnému a nesprávnému disponování jednotkami milicí.²³

Po stránce výcviku a politické přípravy podléhaly závodní jednotky milicí velitelství stanice SNB ve svém obvodu, na stupni okres řídilo jejich činnost okresní velení Lidových milicí, podřízené příslušnému okresnímu a oblastnímu veliteli SNB. Při oblastních velitelstvích Bezpečnosti byly vytvořeny samostatné referáty pro jednotky Lidových milicí. Nejvyšším velitelem Lidových milicí byl ministr vnitra.

Ve výzbroji milicí byly především pušky, velitelé byli ozbrojeni pistolí. Označením příslušnost k milicím byla červená, 7 centimetrů široká páska s pořadovým číslem a razítkem ONV, nošená na levém rukávu.

Bojová a politická příprava jednotek se až do IX. sjezdu KSČ omezovala jen na nejnútnejší míru, především na ovládnutí svěřených zbraní. Příprava velitelů a štábů se neprováděla.

21. prosince 1948 byl schválen nový zákon o Sboru národní bezpečnosti, který obsahoval také ustanovení o postavení a úkolech Lidových milicí. Jednotky milicí byly podřízeny ministerstvu vnitra, na Slovensku pověřenectvu vnitra. Uvedený zákon v paragrafu 15, odst. 3 prakticky poprvé právně legalizoval existenci a činnost Lidových milicí.²⁴

IX. sjezd KSČ, který přijal generální linii výstavby socialismu v Československu, se stal významným mezníkem i ve výstavbě a vývoji Lidových milicí. Úkol dále budovat a posilovat milice vyplýval z 5. bodu zprávy ÚV KSČ, přednesené na sjezdu K. Gottwaldem, kde byly stanoveny úkoly pro další upevňování státu a zkvalitňování jeho aparátu: „Své místo jako věrná stráž lidově demokratické republiky vybojovala si také naše Lidové milice. Budeme i nadále naši Lidovou milici budovat a posilovat.“²⁵

Historického sjezdového jednání v květnu 1949 se zúčastnila také delegace milicionářů, vedená V. Perníčkem. Ve svém pozdravu mimo jiné řekl: „Byly to právě dělnické milice, které si vydobily a navždy potvrdily svoji existenci rozhodným a cílevědomým vystoupením v únorových dnech... Jako příslušníci Lidových milicí jsme si plně vědomi, že zbraně, které nám naše vláda a strana dala do rukou, jsou výrazem velké vzájemné důvěry mezi vládou a lidem. Jsme si vědomi, že se jako nejvyspělejší dělníci na svých závodech musíme stále a stále ještě učit... být v čele úderníků a tak být také v předních řadách budovatelů v naší zemi. A současně si musíme být vědomi povinnosti učit se stále lépe rozumět i zacházení se zbraněmi, abychom v případě nutnosti

po boku Sboru národní bezpečnosti a lidově demokratické armády mohli... zasadit drtivou ránu jakémukoli pokusu našich nepřátel.“²⁶

Jako další hlavní úkoly ve výstavbě a činnosti Lidových milicí bylo stanovení jejich kádrové upevnění, zvyšování třídního uvědomění a posilování vysoké uvědomělé kázně, zvyšování revoluční bdělosti a ostražitosti a důsledné plnění všech svěřených úkolů.

Závěry IX. sjezdu se promítly do rozhodnutí ministerstva vnitra z 24. června 1949 o dalším zvýšení početních stavů jednotek Lidových milicí. Přitom je nutno zdůraznit, že počty milicionářů bezprostředně po Únoru zakládáním nových jednotek prudce vzrostly. V červnu 1949 byla stanovena náročná třídní politická hlediska výběru, který byl prováděn výlučně stranickou cestou. Příslušníky milicí se mohli stát jen nejlepší členové strany. Náročná kritéria výběru byla současně hlavní příčinou toho, že se úkol sledující zvýšení početního stavu jednotek milicí nepodařilo zcela splnit. Navíc značný počet nejlepších dělníků-komunistů, kteří byli většinou i členy milicí, odešel v rámci náboru přímo do armády a Bezpečnosti.²⁷

Novým momentem ve vývoji Lidových milicí po IX. sjezdu KSČ bylo mimo jiné i zvýšení pozornosti ideově politické přípravě milicionářů a odborné přípravě velitelských kádru. Odborný výcvik byl do roku 1953 řízen SNB a zaměřoval se na taktickou, střeleckou a pořadovou přípravu. V roce 1953 byl výcvik milicí reorganizován a skládal se z vojenské, pořadové, střelecké, protichemické, taktické a ženíjní přípravy a z vojenské topografie; z velké části byl zabezpečován příslušníky ČSLA.

Vyhláškou ministerstva vnitra z 24. září 1949 byl vydán služební slib příslušníků Lidových milicí, který skládali všichni členové před svým přijetím a potvrzovali vlastnoručním podpisem.²⁸

V roce 1952 vydal ÚV KSČ první z řady nových dokumentů k usměrnění činnosti Lidových milicí. Nové předpisy postupně nahradily dokumenty vydané v letech 1948—1949.

Organizační řád Lidových milicí stanovil, že milice jsou ozbrojeným sborem KSČ (třebaže v té době ještě řídilo jejich výstavbu a činnost ministerstvo vnitra) a jsou „neohroženou stráží výstavby socialismu v naší vlasti a důsledným bojovníkem proti třídnímu nepříteli, proti všem rozvratníkům, sabotérům a osnovatelům nové světové války. Jejich úkolem je chránit a bránit stranu a její orgány, lidově demokratické zřízení a socialistické budování“.²⁹

Milicionáři měli být příkladem v obětavé práci a kázni, stanout v prvních řadách úderníků a propagátorů nového socialistického způsobu života.

Členství v jednotkách Lidových milicí bylo dobrovolné; členové KSČ a KSS starší 18 let byli do jednotek přijímáni okresním výborem strany

na návrh výboru své základní organizace. Nejmenší organickou jednotkou bylo družstvo (10—15 členů), tři družstva tvořila čet, tři čety rotu, tři roty prapor a tři prapory pluk Lidových milicí.

Vrchním velitelem Lidových milicí byl předseda KSČ, činnost milicí v krajích řídili krajsí velitelé Lidových milicí a v okresech okresní velitelé. Na všech velitelských stupních byly vytvořeny štáby velitelů Lidových milicí — nejvýše pětičlenný okresní štáb, nejvýše osmičlenný krajský štáb a nejvýše triadvacetičlenný štáb vrchního velitele Lidových milicí (na Slovensku nejvýše dvanáctičlenný štáb při ÚV KSS) v čele s náčelníky. Funkce náčelníka štábů byly obsazeny příslušníky Bezpečnosti. Od krajského stupně výše byly štáby rozděleny na politické, kádrové, výcvikové a materiální oddělení. Členy štábů byli také vedoucí tajemníci krajských a okresních výborů strany, členem štábu vrchního velitele byl tajemník ÚV KSČ (ÚV KSS).³⁰

Rozhodování o použití Lidových milicí bylo přeneseno plně do kompetence stranických orgánů, čímž však nebyla porušena zásada úzké spolupráce milicí s jednotkami armády a Bezpečnosti. Při plnění svěřených úkolů (tj. při zadržování osob a jejich předvádění, ve strážní službě, při použití zbraně apod.) měli příslušníci jednotek Lidových milicí stejná práva a povinnosti jako příslušníci SNB a ČSLA.

Základní povinností příslušníků Lidových milicí byla oddanost komunistické straně, vzorné plnění svěřených úkolů, vysoká ukázněnost a organizovanost, vzájemná soudružská pomoc, revoluční bdělost a ostražitost, neochvějná věrnost pracujícímu lidu a jeho budovatelskému úsilí a věrnost přátelství a spolupráci se Sovětským svazem.

Důraz při výcviku byl kladen na zvládnutí zásad boje proti záškodníkům na ochranu a obranu závodů.

Pokud jde o výzbroj, bylo stanoveno, že „všichni členové jednotek Lidových milicí jsou vyzbrojeni puškou nebo samopalem, velitelé čet a vyšších jednotek jsou vyzbrojeni pistolí“.³¹ Uskladnění zbraní a jejich zabezpečení před možným zneužitím měla být věnována především na závodech maximální pozornost. Výstrojí milicionářů byla tradiční dělnická modrá kombinéza, černý bareť, opasek a červená rukávová páska, opatřená kulatým razítkem krajského velitele Lidových milicí.

Organizační řád stanovil dále zásady finančního zabezpečení příslušníků milicí, jejich ubytování apod.

Nový organizační předpis byl významným dokumentem pro další výstavbu a činnost Lidových milicí, ale nepodařilo se v něm vyřešit všechny otázky a problémy.

Proto ÚV KSČ vydal 6. listopadu 1953 Řád Lidových milicí, doplněný Směrnicí o činnosti Lidových milicí. Oba dokumenty vycházely ze stanov strany přijatých na její celostátní konferenci v roce 1952.³²

Vydání těchto dokumentů je možno označit za významný mezník ve výstavbě a činnosti Lidových milicí i ve vzájemném vztahu milicí a ČSLA. Došlo k opatření zásadního významu — milice byly podřízeny přímo organizacím KSČ, bez jakékoli závislosti na ministerstvu vnitra a SNB. Současně přešla řada úkolů spojených s jejich výstavbou a činností z ministerstva vnitra na ČSLA.

Lidové milice jsou v řádu charakterizovány jako ozbrojený sbor strany, který spolu s armádou, Pohraniční a Vnitřní stráží a Sborem národní bezpečnosti tvoří neohroženou stráž výstavby socialismu v naší vlasti a je důsledným bojovníkem proti třídnímu nepříteli.

Nově byly vymezeny úkoly, práva a povinnosti členů Lidových milicí, upřesněna byla i organizační výstavba jednotek. Osadní jednotky byly postupně rušeny a většina jejich členů byla zařazena do závodních jednotek milicí nebo k právě vznikající Pomocné stráží SNB. To se odrazilo v dočasném dosti značném snížení počtu jednotek i příslušníků milicí v letech 1953—1954. Nově upravena byla také přísaha příslušníků Lidových milicí.

Od poloviny roku 1953 byly budovány tzv. úderné oddíly Lidových milicí (později přejmenované na úderné oddíly milicí), které byly přednostně vybavovány kvalitní a moderní výzbrojí a výstrojí. Byla přijata a realizována i řada opatření ke zvýšení jejich mobility. Úderné oddíly byly určeny k rychlým zásahům při narušování veřejného pořádku a bezpečnosti a podílely se také na odstraňování následků živelných pohrom.

Organizace jednotek Lidových milicí, zavedená v roce 1953, zůstala bez větších změn v platnosti až do druhé poloviny roku 1955, kdy byly uskutečněny některé významné změny jak v organizaci, tak i v poslání milicí v souvislosti se vstupem Československa do obranné organizace Varšavské smlouvy.

Jak zdůraznil na IX. sjezdu KSČ K. Gottwald, zůstala cesta k socialismu i po únorovém vítězství cestou třídního boje. Dala se očekávat snaha poražených reakčních sil o narušování socialistické výstavby v zemi, tím spíše, že se jim dostávalo silné podpory ze zahraničí.

Toto nebezpečí potvrdila řada akcí, které již krátce po Únoru osnovala poražená reakce a jež měly zastrašit pracující a odvrátit je od aktivní podpory a realizace programu KSČ. Došlo k protistátním demonstracím a dalším nepřátelským akcím okolo všesokolského sletu a pohřbu prezidenta E. Beneše, množily se pokusy o sabotáže ve výrobních podnicích a v prvních JZD, byly vytvářeny protistátní skupiny s cílem terorizovat obyvatelstvo a funkcionáře KSČ a lidosprávy.

Do poloviny padesátých let se Lidové milice spolu s příslušníky SNB a ČSLA podílely celkem na 67 akcích k zajištění klidu, pořádku a

bezpečnosti v zemi. Byly nasazovány při posilování ochrany státních hranic, střežení důležitých komunikačních uzlů, při odhalování sabotáží a likvidaci ilegálních protistátních skupin, kterých bylo jen od února 1948 do konce roku 1949 odhaleno orgány Bezpečnosti na dvě stovky.³³

Svůj podíl měli milicionáři i na upevňování svazku dělnické třídy a rolnictva. Zapojili se především do politické práce v období kolektivizace, odpracovali řadu dobrovolných směn na vesnicích, přesvědčovali váhající rolníky o výhodnosti jejich vstupu do JZD. Ze svých řad organizovali skupiny pro opravy zemědělských strojů, nářadí a hospodářských budov, pomoc poskytovali i při zemědělských pracích. Ve spolupráci s orgány státní správy a Bezpečnosti odhalili mnoho zásob zatajovaných kulaky a řadu šmelinářů prodávajících zemědělské produkty na černém trhu. Velkou pomocí pro státní statky a JZD bylo střežení obilních skladů, hospodářských budov, strojů apod. Jen v roce 1951 střežila milice 556 takových objektů.³⁴

Také ve městech se příslušníci milicí podíleli spolu se státními a bezpečnostními orgány na inventarizaci zboží v obchodech a materiálu v dílnách, pomáhali potírat šmelinu, odhalovali a pro společnost zachraňovali miliónové hodnoty.

Významná bylo pomoc milicionářů při provádění měnové reformy v roce 1953, kdy v některých místech došlo k protisocialistickým a protistátním vystoupením. Pod přímým vedením KSČ jednotky milicí splnily velmi závažný politický úkol. Milicionáři vykonávali služby ve výměnných střediscích peněz, střežili důležité komunikační uzly, státní budovy, závody a jiné významné objekty. Prokázali vysokou politickou a třídní vyspělost a v úzké součinnosti s ostatními ozbrojenými složkami dokázali zabezpečit klidný průběh měnové reformy.

Nemalý byl podíl milicionářů i na stavebních a jiných akcích. Například v letech 1950—1951 věnovalo 24 000 příslušníků milicí týden své dovolené na výstavbu Tratě družby a plněním norem na 130—140 procent se stali příkladem pracovní iniciativy a obětavosti. Stovky milicionářů pomáhaly likvidovat škody způsobené kůrovcem v příhraničním pásmu Šumavy. Při budování Nové huti Klementa Gottwalda v Ostravě-Kunčicích, když pomalé tempo a množící se sabotáže ohrožovaly konečný cíl i termíny, přišli na stavbu příslušníci Lidových milicí a nejen pomohli splnit úkoly v termínu, ale ostrahou objektů snížili počet sabotáží na minimum.

Celkově odpracovali milicionáři v první polovině padesátých let ve prospěch výstavby socialismu v naší vlasti několik miliónů hodin a vytvořili či zachránili obrovské hodnoty. Svou prací, aktivitou a obětavostí Lidové milice získaly uznání společnosti a upevnily své postavení stra-

nické zálohy armády a Bezpečnosti a kádrové rezervy pro všechny úseky našeho veřejného života.

Po vydání Řádu Lidových milicí v listopadu 1953 a podřízením milicí ÚV KSČ převzala armáda prakticky všechny úkoly spojené se zabezpečením jejich výstavby a činnosti: materiálně technické zabezpečení, bojovou a politickou přípravu velitelských kádrů apod.

V letech 1948—1953, kdy výstavbu a činnost Lidových milicí řídilo ministerstvo vnitra, se spolupráce milicí a ČSLA omezovala na společné akce proti protistátním skupinám, na poskytování zbraní a výzbroje, které nebyly zavedeny v SNB, a na pomoc v ideové výchově.³⁵

Stav velmi charakteristicky ukazují Směrnice pro organizování pomoci armády při provádění branné výchovy na závodech, školách a JZD z ledna 1952.³⁶ Spolupráce s jednotkami Lidových milicí, které se na branné výchově na závodech významně podílely, měla být rozvíjena pouze v rámci spolupráce útvarových organizací se základními organizacemi strany příslušných průmyslových podniků; nikoli tedy cestou služební, ale výlučně stranickou.

Od poloviny roku 1953, kdy se zřejmě připravovalo podřízení Lidových milicí ÚV KSČ, se situace podstatně změnila. Správa bojové přípravy se podílela na zpracování plánu bojové a politické přípravy jednotek Lidových milicí na výcvikový rok 1953/1954 (v této činnosti pokračovala i v dalších letech) a od června do prosince pomáhala při organizování a zabezpečování 41 kursů a zaměstnání pro velitele jednotek milicí, a to především vysíláním odborných instruktorů.³⁷

Stále výraznější pomoc správy bojové přípravy vyplývala z toho, že v roce 1953 byl v jednotkách milicí zaveden vojenský výcvik, který byl po odborné stránce zabezpečován z velké části příslušníky ČSLA. Např. jen příslušníci správy bojové přípravy strávili v roce 1954 při odborné přípravě vyšších velitelů milicí 108 hodin a při speciálním výcviku 139 hodin. Podobná pomoc příslušníků velitelství a štábů svazků a útvarů dosahovala ročně vcelku několika tisíc hodin.³⁸

Od výcvikového roku 1953/1954 přešly Lidové milice daleko více také na využívání osnov a materiálů připravovaných HPS ČSLA pro PŠM a MLP, v řadě případů využívali političtí pracovníci milicí možnosti konzultací některých otázek s příslušníky politických správ a oddělení svazků a útvarů i přednáškové činnosti politických pracovníků ČSLA.³⁹

Od roku 1953 převzala armáda plnou odpovědnost za materiálně technické zabezpečení výstavby a výcviku Lidových milicí. Na zasedání politického byra ÚV KSČ v září 1954 bylo rozhodnuto, že „výzbroj a technika bude skladována ve skladech Lidových milicí, munice zůstane pro zajištění bezpečnosti uložena odděleně v armádních skladech, odkud si ji budou v případě potřeby jednotky Lidových milicí vyzvedávat“.⁴⁰

ČSLA dodala Lidovým milicím velké množství výzbroje a výstroje: pušky vz. 98, 24 a 23, pistole vz. 27 a 50, samopaly vz. 23/25 a 015, lehké kulomety vz. 26, těžké kulomety vz. 37, protiletadlové kulomety, pancéřovky, spojovací materiál včetně radiostanic a polních telefonů, zdravotnický a automobilní materiál (osobní a nákladní automobily, pneumatiky, náhradní díly), pohonné hmoty apod. Část výzbroje a materiálu byla dodávána v souvislosti s přezbrojováním armády.⁴¹

Stále užší spolupráce a součinnost mezi Lidovými milicemi a ČSLA byla zachycena ve Směrnících o spolupráci mezi československou armádou a Lidovými milicemi, které byly vydány v lednu 1954. Bylo v nich mimo jiné stanoveno, že „cílem součinnosti jednotek čs. armády a jednotek Lidových milicí jako nástrojů dělnické třídy je zabezpečit vždy a za všech okolností pevnost zázemí . . . Lidové milice pomáhají zabezpečovat čs. armádě obranu republiky a ochranu výstavby socialismu:

— jako samostatné jednotky, zařazené k plnění společných úkolů s jednotkami čs. armády pod velením příslušných velitelů;

— jako skupiny nebo jednotlivci zařazení v rámci jednotek čs. armády pod velením příslušných velitelů čs. armády.“⁴²

Přitom byla stanovena a dodržována zásada, že společnou akci řídí vždy velitel vojenské jednotky, který vydává rozkazy jednotkám milicí prostřednictvím jejich velitelů.

Spolupráce se uskutečňovala a rozvíjela na všech stupních velení: MNO a generální štáb spolupracoval s oddělením Lidových milicí a hlavním štábem Lidových milicí na ÚV KSČ, náčelníci krajských a okresních vojenských správ s krajskými a okresními veliteli milicí, velitelství jednotlivých svazků a útvarů s okresními a krajskými veliteli Lidových milicí příslušného okresu nebo kraje.

Součinnost a spolupráce byla oboustranná a zaměřovala se především na zabezpečení vysoké bojové pohotovosti a připravenosti jednotek milicí, na plné využití vojenských cvičišť a dalších zařízení armády pro výcvik jednotek, na pomoc při nácviu protichemické, protibakteriologické a protiatomové obrany a ochrany, dále na oblast materiálně technického zabezpečení a provádění společných cvičení v terénu. Armáda měla také podle možnosti zapůjčovat Lidovým milicím dopravní prostředky k přesunům jednotek na větší cvičení a při likvidaci následků živelných pohrom.⁴³

Spolupráce s SNB byla tedy od roku 1953 nahrazena spoluprací s ČSLA; součinnost s Bezpečností zejména při zajišťování veřejného klidu a pořádku však zůstala zachována a dále se posilovala.

V únorových dnech 1948 vznikly jednotky milicí také v některých zařízeních čs. armády. V dalších letech vznikly nové jednotky především v týlových zařízeních (opravárenských závodech, skladech, dílnách

apod.), kde většinu osazenstva představovali občanští pracovníci — dělníci. V srpnu 1952 byly jednotky Lidových milicí v patnácti zařízeních ČSLA a měly od 6 do 57 členů.⁴⁴ Jejich zakládání, postavení i úkoly upravoval rozkaz ministra národní obrany č. 001/1952. V letech 1953—1954 byly jednotky milicí vytvořeny u dalších šesti zařízeních a k 1. lednu 1955 měly celkem téměř 500 členů. Úkolem těchto jednotek bylo pomáhat při střežení vojenských objektů.⁴⁵

Od roku 1954 však existence jednotek milicí v týlových zařízeních ČSLA přinášela řadu problémů (zejména při zabezpečování výcviku, ve vztahu velitele jednotky k veliteli zařízení a nadřízenému veliteli Lidových milicí), a proto v srpnu 1955 vydal na návrh HPS ČSLA náčelník hlavního týlu rozhodnutí, že další jednotky milicí v týlových zařízeních již nebudou zakládány a existující budou postupně — po vydání příslušných pokynů ÚV KSČ — rozpuštěny.⁴⁶

Lidové milice vznikly jako nástroj boje dělnické třídy a jejího revolučního předvoje, Komunistické strany Československa, jako výsledek revolučního mocenského střetnutí. Hlavní přínos milicí k vyřešení otázky boje o moc byl v jejich připravenosti a odhodlání hájit zájmy dělnické třídy a jejich spojenců i se zbraní v ruce.

Lidové milice se staly ozbrojenou formací dělnické třídy a komunistické strany, třídě nevyhranějším nástrojem revoluční moci státu diktatury proletariátu. Významně se také podílely na revolučních přeměnách společnosti a socialistické výstavbě. Úkoly stanovené stranickými orgány splnily Lidové milice vždy se ctí a nikdy se nezpronevěřily své revoluční a bojové tradici, vytvořené v bouřlivých dnech února 1948.

Ne náhodou se Lidové milice staly terčem zuřivých útoků pravicových a antisocialistických sil v krizových letech 1968—1969. Jejich třídě vyhraněný charakter i poslání, věrnost ideálům socialismu a nerozbornému přátelství a spolenectví se Sovětským svazem byly vážnou překážkou pro plány pravice na zvrát poměrů a návrat do doby před únorem 1948. Postoj většiny příslušníků milicí v krizových letech i jejich aktivní podíl na obnově a prohlubování socialistického charakteru strany a společnosti v dalším období jednoznačně potvrdily oprávněnost a nezbytnost další existence Lidových milicí.

V únoru 1948 byly položeny také základy úzké spolupráce Lidových milicí s Československou lidovou armádou; tato spolupráce se od roku 1953 stala jedním z hlavních prostředků zvyšování bojové a politické připravenosti milicí a jejich vysoké bojové pohotovosti. Spolupráce, která

se rok od roku prohlubovala a rozšiřovala, byla a je výrazem jednoty armády a lidu, totožnosti jejich zájmů a cílů. Poslání Lidových milicí se od jejich zrodu před 35 lety prakticky nezměnilo. I dnes je jejich hlavním úkolem ochrana revolučních vymožeností dělnické třídy a socialistického zřízení. Toto poslání, které Lidové milice plní v úzké součinnosti s ČSLA, SNB a vojsky ministerstva vnitra, vyplývá z generální linie výstavby rozvinuté socialistické společnosti, z historického poučení, že ani společnost budující rozvinutý socialismus není jednou provždy zabezpečena proti pokusům zahraniční reakce o restauraci kapitalismu.

Poznámky

1. Srv. KROUPA, V.: K problematice revolučních ozbrojených bezpečnostních sborů národních výborů (1944—1945). Historie SNB, 1979, č. 4, s. 3—24.
2. Věstník ROH, 1945, č. 3. Třebaže se někdy uvádí, že závodní milice a závodní stráž byly dvě rozdílné organizace, ve skutečnosti šlo o dvě pojmenování pro jednu organizaci.
3. Tamtéž. Na podzim 1946 Ústřední rada odborů pod tlakem reakčních stran přistoupila ke snižování počtů závodních milicí, které bylo motivováno i snahou maximálně přispět k realizaci Budovatelského programu. Hlavní iniciativu v činnosti závodních milicí převzalo ministerstvo vnitra, které spolu s KSČ dokázalo milice uhájit před novými útoky reakčních sil.
4. Srv. Přehled dějin KSČ. Praha 1978, s. 240—246.
5. Klement Gottwald 1946—1948. Praha 1949, s. 329.
6. KRÍVSKÝ, P.: Vznik, vývoj a úloha Lidových milicí v období budování základů socialismu. Diplomová práce. Praha, VŠP 1982, s. 24.
7. Únor a československé ozbrojené síly. Praha 1973, s. 165. Blíže k úloze armády v únoru 1948 viz: LIPTÁK, J.: Vítěznou cestou k Únoru. Praha 1977, s. 82—94.
8. Úloha Lidových milicí při budování a obraně socialistické společnosti. Fakta a argumenty, 1978, č. 2, s. 10. Srv. též: SNB 1945—1948. Praha 1977. KROUPA, K.: K úloze SNB v únorových dnech 1948. Historie SNB, 1978, č. 3, s. 3—24.
9. SNB 1945—1948. Praha 1977.
10. Únor 1948 ve vzpomínkách pamětníků. Praha 1977, s. 27.
11. KRÍVSKÝ, P.: cit. práce, s. 34—35.
12. Milicionář A. Mlynek z bývalého bratislavského podniku Apollo vzpomíná: „Robotníci sa chopili príležitosti a vyšli do ulíc na manifestáciu, ktorá sa kona na terajšom námestí Slovenského národného povstania. Po príchode z manifestácie my komunisti sme zostali vo fabrikách, ozbrojili sme sa zbraňami, ktoré vlastnila závodná stráž... Vo dne v noci sme hliadkovali, pretože politická situácia bola veľmi vážna a v republike dochádzalo často aj k sabotážnej činnosti. Vlastne z tejto bunky oddaných komunistov vznikli Lidové milície v bratislavských podnikoch.“ VARTÍKOVÁ, M.: Strážime socializmus. Bratislava 1973, s. 191—192.
13. Rudé právo, 23. února 1948.

14. VESELÝ, J.: Kronika únorových dnů 1948. Praha 1958, s. 120. Pokud některé práce hovoří o vyzbrojení jednotek milicí před 25. únorem, potom jde o zbraně závodních stráží, nikoli zbraně přidělené milicionářům.
15. Únor a československé ozbrojené síly, s. 31. Vyzbrojit jednotky Lidových milicí se mnohde podařilo až po vyřešení vládní krize. V. Perníček, který byl v únoru velitelem milicí 4. pražské oblasti, ve svých vzpomínkách uvádí: „Téměř současně s tím, kdy Gottwald oznamoval tisícovému davu, že prezident Beneš potvrdil novou vládu obrozené Národní fronty, vjela do vrat ČKD — kotlárna v Karlíně Tatra 111 s nákladem zbraní.“ Únor ve vzpomínkách pamětníků, s. 32.
16. ŠKURLO, I.: Február a Lidové milície. Bratislava 1968, s. 106.
17. VARTÍKOVÁ, M.: Strážime socializmus, s. 152—153.
18. J. Dohnal, v únorových dnech člen okresního akčního výboru Národní fronty v Jeseníku, vzpomíná: „Na první zasedání OAV NF se dostavili tři muži ve stejnokrojích armády. Byl to velitel posádky podplukovník Otto Wagner, jeden důstojník a jeden voják. Velitel shromáždění oznámil, že příslušníci vysechli projev Klementa Gottwalda společně. Rozhodli se ustavit akční výbor... Poté odevzdal tajemníkovi KSČ klíče od budovy velitelství posádky a muničního skladiště. Prohlásil, že posádka stojí na straně lidu a očekává další rozkazy strany a akčního výboru. Kdo zná alespoň trochu vojenské předpisy, dovede ocenit tento čin. Tajemník strany klíče veliteli vrátil a ujistil delegáty posádky, že mají plnou důvěru a že strana a lid jim děkují za jejich postoj.“ 30 let Vítězného února. Praha 1977, s. 37.
19. VHA-MNO, čj. 10871 SM 1953. O výstavbě jednotek Lidových milicí v ČSLA viz dále.
20. GOTTWALD, K.: Spisy. Sv. XIV. Praha 1958, s. 289—291.
21. KRÍVSKÝ, P.: cit. práce, s. 51. Dobový materiál Lidové milice a spolupráce se SNB, vydaný pro politickou přípravu příslušníků milicí, mimo jiné uvádí: „Historický úkol ochrany naší cesty k socialismu vyžaduje stále užší a užší spolupráci pracujícího lidu s bezpečnostními orgány (po vzoru SSSR)... Proto také dokonale zajištění bezpečnosti v republice by bylo nemyšlitelné bez vzájemné spolupráce pracujících a Lidových milicí s příslušníky nového bezpečnostního sboru. Únorové vítězství nad reakcí bylo nejlepším důkazem toho, jakou nepřekonatelnou sílu představuje v boji proti reakci svazek dělníků se SNB.“ Tamtéž, příloha č. 4.
22. VHA-MNO, HŠVO, 1948, bez čj.
23. VHA-MNO, HŠVO 1948, bez čj.
24. Sbirka zákonů a nařízení republiky Československé. Roč. 1948, s. 1785.
25. GOTTWALD, K.: O otázkách války a obrany vlasti. Praha 1953, s. 250.
26. Protokol IX. řádného sjezdu Komunistické strany Československa. Praha 1949, s. 333—334.
27. KRÍVSKÝ, P.: cit. práce, s. 57—58. Podobně i usnesení ÚV KSČ o zřizování protiletadlových jednotek Lidových milicí z března 1951 pro svou složitost a nereálnost nemohlo být nikdy v plném rozsahu splněno.
28. Sbirka zákonů a nařízení republiky Československé. Roč. 1949, vyhláška ministerstva vnitra č. 975/1949.
29. VHA-MNO, čj. 8271, SM 1952. Podle zákona o Sboru národní bezpečnosti z prosince 1948 byly však Lidové milice stále podřízeny ministerstvu vnitra jako „záloha Sboru národní bezpečnosti“. K podřízení milicí straně a jejím orgánům došlo ve skutečnosti až v listopadu 1953, kdy byl vydán Řád Lidových milicí a upraveny i příslušné právní předpisy.
30. Tamtéž.

31. Tamtéž.
32. VHA-MNO, čj. 10 860 SM 1953. V srpnu 1953 byly ÚV KSČ připravovány k vydání Řád posádkové služby Lidových milicí a Řád vnitřní služby Lidových milicí. Jejich předlohou byly řady, používané v ČSLA od roku 1950. Vzhledem k tomu, že armáda připravovala vydání nového Řádu posádkové a vnitřní služby (vstoupily v platnost v roce 1954), bylo doporučeno, aby oba dokumenty pro Lidové milice zatím nebyly vydávány a byly zpracovány v zájmu jednotnosti až po vydání řádů pro ČSLA. Proto ÚV KSČ vydal rámcový Řád Lidových milicí, doplněný Směrnicí o činnosti Lidových milicí; další dokumenty měly být vydány později (stalo se tak až po roce 1955). VHA-MNO, čj. 11433 SBP 1953.
33. Vybrané kapitoly z dějin mezinárodního dělnického hnutí a Komunistické strany Československa. Díl III. Praha 1976, s. 116.
34. NOVÁK, M.: Lidové milice. Historie a současnost. Praha 1976, s. 21—23.
35. VHA-MNO, čj. 594 HPS 1952. VHA-MNO, čj. 6859 NM 1952.
36. VHA-MNO, čj. 283 HPS 1952.
37. VHA-MNO, čj. 10 979 SBP 1952. Příslušníci správy bojové přípravy se jako instruktoři podíleli mimo jiné na organizování a průběhu kursů nižších velitelů a instruktoremetodických zaměstnání krajských velitelů, výcvikových referentů a politických pracovníků krajských velitelství Lidových milicí. V srpnu a září 1953 uspořádala správa bojové přípravy speciální kursy pro velitele družstev a čet Lidových milicí, na nichž byli účastníci seznámeni se zásadami spojovací služby, základy taktiky a zacházením s novými druhy zbraní. Až do poloviny padesátých let správa zabezpečovala také vydávání výcvikových dokumentů a pomůcek pro milice.
38. VHA-MNO, čj. 4596 SBP 1954.
39. VHA-MNO, čj. 3543 HPS 1955.
40. VHA-MNO, čj. 449 GŠ/SMP 1954.
41. VHA-MNO, čj. 8497 ATS 1953. VHA-MNO, čj. 449 GŠ/SMP 1954. VHA-MNO, čj. 666 ATS 1954. Do poloviny roku 1953 se hlavní štáb Lidových milicí obracel na ČSLA se svými požadavky prostřednictvím sekretariátu ÚV KSČ. Po podřízení milicí ÚV KSČ bylo na ústředním výboru vytvořeno oddělení Lidových milicí, které mělo úzký styk s generálním štábem ČSLA prostřednictvím dvou styčných důstojníků. VHA-MNO, čj. 6859 NM 1952. VHA-MNO, čj. 19239 OMS 1953.
42. VHA-MNO, čj. 383 OMS 1954.
43. Tamtéž.
44. VHA-MNO, čj. 10 871 SM 1953.
45. VHA-MNO, čj. 10 870 HT 1955.
46. Tamtéž.

Eduard Čejka

Kapitoly z dějin Velké vlastenecké války Sovětského svazu

Bitva u Moskvy. Zhroucení nacistického „blitzkriegu“

Do poslední kapky krve

Moskva byla nad očekávání rychle vystavena bezprostřednímu úderu nepřítele. Státní výbor obrany už 5. října 1941 schválil zvláštní usnesení o obraně hlavního města. K možajské čáře obrany, která se táhla od Volokolamska ke Kaluze, přisunoval hlavní stan zálohy. Sem směřovaly i četné svazky a útvary ze severozápadního a jihozápadního směru. Během týdne, od 6. do 13. října, přibýlo do obranného pásma Západního frontu 14 střeleckých divizí, 16 tankových brigád, přes 40 dělostřeleckých pluků a další útvary. „Nebudu přehánět,“ prohlásil maršál Vasilevskij, „řeknu-li, že o výsledku moskevské bitvy rozhodlo to, že strana a sovětský lid včas postavily, vyzbrojily a vycvičily nové armády a přesunuly je k hlavnímu městu.“¹ Od 12. října se na bezprostředních přístupech k Moskvě začalo budovat ještě jedno obranné pásmo.

Do prostorů největších bojů odjeli představitelé Státního výboru obrany a hlavního stanu vrchního velení V. M. Molotov, K. J. Vorošilov, A. M. Vasilevskij. Na jejich návrh byl 10. října Záložní front vřazen do rámce Západního frontu, jehož velitelem byl jmenován generál G. K. Žukov. Jemu byla zároveň podřízena i vojska rozmístěná na možajské čáře obrany.

K odražení fašistických útočníků se připravovala i Moskva. Z města odjížděly desetitisíce mobilizovaných vojáků i dobrovolníků na frontu. Vznikaly dělnické roty a prapory, určené k přímé obraně městských obvodů. Na 450 000 Moskvanů se zúčastnilo opevňovacích prací. Závody vyrábějící zbraně a munici pracovaly nepřetržitě na třech směny. Dne 17. října promluvil v rozhlasě z pověření ústředního výboru VKS(b) A. S. Ščerbakov, který vyjádřil pevné rozhodnutí občanů hlavního města i vo-